

Teisiniai aspektai

Terorizavimas, persekiojimas, sistemingas bauginimas

Žiniasklaidai atskleidus neseniai įvykusios tragedijos – Česlavos Albertavičienės nužudymo – aplinkybes, vėl kilo diskusijų apie policijos darbo standartus, formalizmą ir žmoniškumą teisėsaugos darbe. Žurnalistai akcentavo, kad mūsų šalyje žmogus, kuriam grasinama nužudyti, „niekam nekelia jokio susidomėjimo“. 55 metų Česlavą Albertavičienę nužudė jos buvęs sugyventinis Algis Aleksa, prieš tai ilgą laiką grasiinęs ir persekiojęs.

Policija buvo kaltinama tuo, kad per pusantro mėnesio („tiek dar buvo likę gyventi Č. Albertavičienei“) nepadarė nieko, kad padėtų terorizuojamai moteriai apsisaugoti nuo žudiko, tik atsiuntė pranešimą apie tai, jog kadangi Č. Albertavičienė patyrė „tikrai nežymų fizinio skausmo sukėlimą“, dėl jo ikiteisminis tyrimas neatliekamas.

Įvykus tragedijai, nužudytosios sūnus kreipėsi į Vilniaus apygardos prokuratūros vadovą Ramutį Jancevičių su skundu dėl policijos darbo aplaidumo. Policijos departamente atliekamas tarnybinis patikrinimas.

Komentuodamas šį atvejį televizijos laidoje, Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pirmininkas S. Šedbaras pažymėjo, kad esama išsisenėjusių problemų dėl teisinio policijos pareigūnų veiksmų reguliavimo: neaiškiai apibrėžtos policijos pareigūno teisės ir atsakomybė, nors apie tai kalbama jau dešimt metų.

Seimo komiteto pirmininkas išreiškė susirūpinimą ir tuo, kad esant dabartiniams finansavimui, ypač žemesniojo lygmens policijos įstaigų, „ne pačius geriausius visuomenės atstovus galime pasitelkti į policiją“. Daugelis pareigūnų stokoja elementaraus žmogiškumo, nes „nėra specialios rengimo sistemos, nėra kvalifikacijos, nėra socialinės reabilitacijos programų pareigūnams, kurie nuolat susiduria su socialiniu purvu“. S. Šedbaras pabrėžė, kad po-

žiūris į šias problemas iki šiol „tikrai buvo netinkamas“.

Kaip Lietuvos pareigūnų elgesį panašiose situacijose veikia ta aplinkybė, kad Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse nėra *persekiojimo kaip baudžiamos veikos* (angl. *stalking*) apibrėžimo, kokį turi daugelis Europos šalių? Ar konkretus apibrėžimas praverstų organizuojant prevencinį darbą bei ikiteisminį tyrimą tais atvejais, kai žmonės kreipiasi į policiją dėl persekiojimo (pavyzdžiui, kai buvęs sutuoktinis persekioja savo buvusią žmoną)?

Teisingumo ministerijos Baudžiamosios justicijos departamente mus patikino, kad Lietuvos baudžiamajame kodekse yra toks apibrėžimas, būtent 145 str. 2 dalis: „terorizavimas“. Čia aptinkame štai ką: „Tas, kas terorizavo žmogų grasinamas susprogdinti, padegti ar padaryti kitokią pavojingą gyvybei, sveikatai ar turtui veiką arba sistemingai baugino žmogų naudodamas psichinę prievartą, baudžiamas

laisvės atėmimu iki ketverių metų. Už šio straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytas veikas asmuo atsako tik tuo atveju, kai yra nukentėjusio asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, ar prokuroro reikalavimas“.

Kaip persekiojimas apibrėžiamas Vakarų šalių teisės aktuose? Pirmieji baudžiamąsias sankcijas už persekiojimą įvedė amerikiečiai 1990 m. Europoje šią veiką jau baudžia britai, olandai, belgai, vokiečiai, austrai.

Persekiojimo kaip nusikalstamos veikos ypatumą sudaro tai, kad persekiojimo poveikis yra „kaupiamąjo“ pobūdžio procesas (vyksmas, nusitęsęs laike ir erdvėje), o ne punktiškas momentinis veiksmas.

Antai Austrijoje atskiru proceso kodekso straipsniu numatoma prevencinė pagalba nukentėjusiesiems nuo persekiojimo. Austrijos baudžiamajame kodekse psichologinis terorizavimas laikomas nusikalstama veika nepriklausomai nuo to, ar nukentėjusioji (-ysis) ir pažeidėjas (-a)

iki tol palaikė kokius nors santykius, ar ne.

Austrų baudžiamojo kodekso 107a straipsnis („Ikyrus persekiojimas“) išgaliojo 2006-ųjų liepą. Už persekiojimo veiką numatytos bausmės iki vienerių metų laisvės atėmimo.

Tuo pat metu išgaliojo baudžiamojo proceso tvarkos pakeitimai, numatantys pirmosios instancijos teismų vaidmenį baudžiant ir ribojant persekiojimą. Numatyta galimybė taikyti veiksmų laisvės apribojimą asmenims, įtariamais dėl persekiojimo. Taikant tokias priemones numatomas už viešąjį saugumą atsakingų tarnybų dalyvavimas.

Austrijos viešojo saugumo policijos įstatymo 25 paragrafo 3 pastraipos papildymas užtikrina, kad nukentėjusieji (-osios) nuo persekiojimo sulauks profesionalios pagalbos iš įgaliotų žinybų, teikiančių pagalbą nukentėjusiesiems nuo nusikaltimų.

Pripažįstama, kad iki tol persekiojimas buvo nepakankamai sureguliuotas ir neišplėtotos sankcijos už šią veiką. Persekiojimo veikos, už kurias austrai nuo šiol baudžia, kodekse suskirstytos į kelias pagrindines grupes:

1) pirmasis veikų tipas apima siekimą prisiartinti prie aukos (erdvinio artumo siekis); tai gali būti tykojimas pasaloje, sekiojimas ar kitoks dažno prisiartinimo prie aukos būdas;

2) kontaktavimas su auka ar ryšio siekimas telekomunikacijų priemonėmis, pavyzdžiui: elektroniniais laiškais arba sms žinutėmis, paprastais laiškais, siuntiniais, rašteliais, paliekamais ant transporto priemonės ar prie durų, per trečiuosius asmenis perduodamomis žinutėmis; šiais atvejais būtinas aukos pareiškimas;

3) prekių ar paslaugų užsakymas aukos vardu; net kai su auka kontaktuoja tretieji asmenys, o ne pats persekiotojas, veika laikoma nusikalstama: pavyzdžiui, jei persekiotojas savo kėsłams pasinaudoja aukos asmens duomenimis, kaip antai perduoda kitiems asmenims aukos telefono numerį.

Persekiojimu laikoma vienas ar keletas iš šių veiksmų, kai jie įvykdomi arba kartojami ilgesnį laiko tarpą ir nukentėjusysis patiria „nepageidaujama“ poveikį, dėl kurio sutrinka jo gyvenimo eiga.

Persekiojimo veiksmus nukentėjusysis suvokia kaip nepageidaujamus tuomet, jei dėl jų yra priverstas keisti savo gyvenimo sąlygas ir įpročius (elektroninio

pašto adresą, gyvenamąją vietą, telefono numerį...) bei griebtis savisaugos priemonių, vengti tam tikrų vietų ir pan.

Įstatymo įvardijamas „nepageidaujamas elgesys“ vertinamas dažnumo, trukmės ir intensyvumo atžvilgiais. Tarkime, pokalbis ar žinutė telefonu šiaip yra visiškai priimtina socialinio kontaktavimo

priemonė; kad tokio kontaktavimo nepageidaujamas pasiektų baustiną lygį, tai turi būti išties atkaklus, įkyrus ir agresyvus elgesys – toks, kuris, kaip minėta, verčia auką keisti savo gyvenimo sąlygas. Nepageidaujamo prekių ar paslaugų užsakymo atvejais šie įkyrumo ir agresyvumo aspektai daug akivaizdesni.

Eksperto komentaras:

Marina Gušauskienė, LR Teisingumo ministerijos Baudžiamosios justicijos departamento Baudžiamosios teisės skyriaus l.e.p. vedėja:

Baudžiamajame kodekse (toliau tekste – BK) nėra vartojama sąvoka persekiojimas, tačiau ši nusikalstama veika yra vienas iš asmens terorizavimo, numatyto BK 145 straipsnio 2 dalyje, aspektų. Terorizavimas pirmiausia siejamas su bauginimu, kai neteisėtas psichinis poveikis nukentėjusiajam yra daromas ne vieną kartą, o sistemingai, todėl jį galima laikyti neteisėtu bauginimo procesu.

Todėl asmens terorizavimas yra daug platesnė sąvoka nei persekiojimas, nes jį apima ne tik patį persekiojimą, bet ir įvairias nusikalstamas veikas, kuriomis siekiama kelti nukentėjusiajam vienokio ar kitokio stiprumo baimės jausmą. Tai yra tęstinis psichinis poveikis skirtas nukentėjusiojo baimei palaikyti. Nukentėjusiojo bauginimas gali įgauti įvairias kaltininko elgsenos išraiškos formas – bauginama gali būti žodžiu (pvz., išsakant grasinimus), fiziniu smurtu (pvz., smurtaujama siekiant įbauginti nukentėjusį), tiek ir gestais ar kitokiais konkludentiniais veiksmais (pvz., sekant nukentėjusį).

BK 145 straipsnio 2 dalyje nėra nurodyta nei būdų, kuriais asmuo gali būti terorizuojamas, nei priemonių, kurios gali būti naudojamos siekiant asmenį įbauginti. Tačiau tai galima būtų laikyti šios normos privalumu, o ne jos trūkumu. Terorizavimo būdų bei priemonių numatymas 145 straipsnio 2 dalyje apribotą galimybę inkriminuoti šią nusikalstamą veiką kaltininkui tais atvejais, jeigu jis pasirinktų tokį įbauginimo būdą, kuris nebūtų numatytas BK 145 straipsnio 2 dalyje. Tokiu atveju patraukti asmenį baudžiamajon atsakomybėn nebūtų galimybių.

Apskritai kalbant apie bet kokią neteisėtą poveikį asmens psichikai norint jį įbauginti, reikėtų atsižvelgti į tai, kad baimė, kaip viena iš žmogaus emocijų, yra būdinga kiekvienam bei kyla situacijose, pavojingose individo biologiniam arba socialiniam gyvenimui ir dažniausiai yra siejama su įsivaizduojamu pavojaus šaltiniu. Veiksnių, kuriuos nukentėjusysis sieja su traumuojančiu poveikiu, visuma yra individualaus pobūdžio. Nukentėjusysis tam tikrų bauginančių reiškinų atžvilgiu gali išsiskirti padidintu jautrumu. Todėl kaltininkas žinodamas šią informaciją gali pasirinkti netradicinį bauginimo būdą, kuris gali būti nenumatytas BK 145 straipsnio 2 dalyje. Dėl šių priežasčių baigtinis bauginimo būdų ar bauginimui naudojamų priemonių sąrašo numatymas BK 145 straipsnio 2 dalyje nėra pageidaujamas.

Iš baudžiamosios teisės pozicijų nusikalstamais gali būti laikomi tik realūs grasinimai, kurie egzistuoja objektyvioje tikrovėje ir nėra tik nukentėjusiojo vaizduotės rezultatas. Grasinimo realumo reikalavimas yra keliamas kiekvienu atveju, kai yra didelė tikimybė suklysti sprendžiant, ar buvo padaryta nusikalstama veika, ar tai tik neatsargiai ar juokais pasakyti žodžiai, kurie negali būti laikomi nusikalstamais. Tai padeda išvengti grasinimo realumo vertinimo klaidos, kadangi nukentėjusysis dėl subjektyvių savo savybių gali neteisingai suvokti objektyvias įvykio aplinkybes. Todėl sprendžiant apie persekiojimo (kaip vieno iš terorizavimo būdų) realumą reikia nustatyti ne tik tai, kaip nukentėjusysis vertina kaltininko veiksmus ar įvykio aplinkybes, bet kartu yra būtina nustatyti ir kad pats kaltininkas suvokė, jog pavojingai psichiškai veikė nukentėjusį, kėlė jam baimės, netikrumo jausmą ir norėjo taip elgtis.

Tam tikros su persekiojimu susijusios nusikalstamos veikos yra numatytos ne tik BK 145 straipsnio 2 dalyje, bet ir kituose BK straipsniuose (pavyzdžiui, nusikaltimai asmens privataus gyvenimo neliečiamumui), kurie numato baudžiamąją atsakomybę už neteisėtus asmens būsto, asmens susižinojimo neliečiamumo pažeidimus, neteisėtą informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimą, šios informacijos atskleidimą ar panaudojimą.

Parengė Karolis KLIMKA